Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń JARSHYSY

gylymı-quqyqtyq jýrnal

№5 (63)
2020

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - *Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Абызов Р.М. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Белых В.С. – *з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. – *з.ғ.д. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Малиновский В.А. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Унзила Шапақ – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – *з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. – *ҚР еңбек сіңірген мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Байниязова З.С. – *з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Жанғарашев Р.М. – *LLM (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қазбаева Ә.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Казиев З.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. – *PhD (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Киязова А.Ж. – *LLM (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қоныс В.Т. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрғазинов Б.Қ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – *PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Рахымбердин К.Х. – *з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. – *з.ғ.к. (Бішкек, Қызғызстан)*

Журнал редакциясы

Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сулы-жасыл желекжол» БО
тел.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.М. ЖАНҒАРАШЕВ Құқықтық емес факторлардың сот шешімдеріне әсерін талдау 13

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, А.А. КАРАЕВ Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету мемлекеттік функцияларын іске асыру нысаны ретінде 17

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ Сот төрелігінің жалпы конституциялық қағидаттарының Қазақстан Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарымен арақатынасы (проблемалық мәселелер) 27

Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Қазақстан Республикасындағы кедендік әкімшілік жүргізудің даму перспективалары 37

Н. СӘУЛЕН, Г.А. ҚУАНАЛИЕВА, А.Н. ОСПАНОВА Қазақстан Республикасындағы әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізу қағидаттарын теориялық талдау 45

Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Қазақстан Республикасы Конституциясының қолданысы: құқықтық, құндылықтық және функционалдық мазмұны 57

А. САЛИМГЕРЕЙ Қазақстан Республикасында адам өмірін ұзартудың жаңа тәсілдері (медициналық және құқықтық аспектілер) 68

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.А. ДҮЙСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Қазақстан Республикасында «жасыл экономиканы» құқықтық реттеудің кейбір мәселелері 76

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Сән индустриясындағы дизайн зияткерлік меншік объектісі ретінде 83

Е.В. НЕСТЕРОВА Тапсырыс берушінің мердігерге құрылыс мердігерлігі шарты бойынша жұмысты орындау үшін қажетті жағдайлар жасау міндеті туралы 90

К.К. САБИРОВ Қателікке мүмкіндік жоқ: Қазақстан Республикасының заңнамасында жылжымайтын мүлікке құқықтың ауысуының даулы мәселелерін шешу перспективалары 97

Ұ.Е. КУДИЯРОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіндегі адалдық, парасаттылық, әділеттілік қағидаттарын түсіндіру туралы мәселеге орай 106

Г.Э. АБДРАСУЛОВА Азаматтық заңнаманың ашылмаған ақпарат туралы нормаларын қолдану: теория және практика мәселелері 111

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің басқару органдарын жетілдірудегі құқықтық және ұйымдастырушылық реформалар 118

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

С.М. РАХМЕТОВ Қазақстан Республикасының отбасылық және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын жетілдіру мәселелері 127

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Салықтық қылмыстық құқық бұзушылықтар профилактикасының жалпы мәселелері 135

Д.А. ФИНК Өтініш беруші әйелдердің және қылмыстық құқық бұзушылықтан зардап шеккендердің сот төрелігіне қылмыстық құқық бұзушылықтан келтірілген залалды өтеу шарты ретінде қол жеткізуі 142

Р.Ж. ҚОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу проблемаларына ықпал ететін негізгі факторлар 149

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану
Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінде Қазақстан Республикасының инвестициялық қолдаудың құқықтық тетігі 159
Л.К. ҚАЙЫРБАЕВА Халықаралық және еуропалық құқықта жеке деректерді қорғау 168

Құқықтық мониторинг
А.Қ. ҚАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. ҚАРАХОЖАЕВ Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тиімділігінің (тиімсіздігінің) проблемалық аспектілері (салалық заңнаманы талдау) 175

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан
А.А. МЕДИНАЕВА Мемлекеттік тілдегі халықаралық шарттардың тілі мен стилі: ғылыми лингвистикалық талдау 182
А.Р. ҚҰЛБАТЫРОВА Халықаралық тәжірибе негізінде екі тілді заңнаманы әзірлеудегі өзекті мәселелер 186
С.К. БӘКІР Мемлекеттік тілді түлетудің үш қағидаты 191

Жас ғалым мінбері
А. АРЫСТАН Зияткерлік меншік құқықтарының сауда аспектілері жөніндегі келісімдегі (ЗМҚСА) коммерциялық құпияның құқықтық режимі 196
Л.Е. НҰРЛҰМБАЕВА Германияның қылмыстық процесіндегі бұйрық өндірісі 207
Т.К. МАКЕНОВ Карантин кезеңінде азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын мемлекеттік қамтамасыз ету 213
А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысу нысандары 218
Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосфералық ауа Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі бойынша құқықтық қорғау объектісі ретінде 224

Ғылыми өмір хроникасы
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты Ғылыми кеңесінің 2020 жылдың қорытындысы бойынша отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 21 желтоқсан 232

«Жаршының» архивтік беттері
Е.Н. НҰРҒАЛИЕВА Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысы №1(25)-2012 ж. – 61-65 бб.) 236
Р. АНАРОВА З. ғ. д., профессор Е.Н. Нұрғалиеваның «Еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері» ғылыми жарияланымына қайтып оралғанда 241

Есімнама
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының директорын жоғары марапатпен құттықтау 245
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының бас ғылыми қызметкері, з.ғ.к., доцент А.А. Караев – 55 жаста 246

Библиография
Заң ғылымдарының докторы, профессор М.Ч. Қоғамовтың Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексіне түсініктемесіне рецензия 1-том. Жалпы бөлім. 3-басылым, толықтырылған және қайта өңделген. – Алматы.: «Жеті жарғы», 2020. — 751 б. 247

Даналық ойлар 248

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал

№5 (63)
2020

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – *Заслуженный деятель Казахстана (Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. – *д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Абызов Р.М. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Белых В.С. – *д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. – *д.ю.н. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. – *д.ю.н.(Москва, Россия)*
Рахметов С.М. – *д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Малиновский В.А. – *д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Унзила Шапак – *д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Главный редактор
Дюсенов Е.А. – *к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. – *заслуженный деятель культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)*
Байниязова З.С. – *к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Джангарашев Р.М. – *LLM (Нур-Султан, Казахстан)*
Казбаева А.Г. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Казиев З.Г. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. – *PhD (Нур-Султан, Казахстан)*
Кизова А.Ж. – *LLM (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Конусова В.Т. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Кулжабаева Ж.О. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нургазинов Б.К. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. – *PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. – *к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. – *д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. – *к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*

Редакция журнала
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан (Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:
Республика Казахстан,010000,
г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1
БЦ «На Водно-зеленом бульваре»
тел.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции ... 9

Конституционное и административное право
Р.М. ДЖАНГАРАШЕВ Анализ влияния неправовых факторов на судебные решения ... 13
Б.К. НУРГАЗИНОВ, Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, А.А. КАРАЕВ Государственные услуги как форма реализации государственных функций обеспечения прав и законных интересов физических и юридических лиц ... 17
Б.К. НУРГАЗИНОВ Соотношение общих конституционных принципов правосудия с принципами административных процедур и административного судопроизводства в Республике Казахстан (проблемные вопросы) ... 27
Д. ДОСМЫРЗА, Х. МАНЕЙ Перспективы развития таможенного администрирования в Республике Казахстан ... 37
Н. САУЛЕН, Г.А. КУАНАЛИЕВА, А.Н.ОСПАНОВА Теоретический анализ административных процедур и принципов административного судопроизводства в Республике Казахстан ... 45
Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Х. БАЖАЙ, А.Е. АБДРАСУЛОВА Действие Конституции Республики Казахстан: правовое, ценностное и функциональное содержание ... 57
А. САЛИМГЕРЕЙ Новые подходы по продлению человеческой жизни в Республике Казахстан(медицинские и правовые аспекты) Гражданское и гражданско-процессуальное право ... 68

Гражданское и гражданско-процессуальное право
Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Некоторые вопросы правового регулирования «зеленой экономики» в Республике Казахстан ... 76
В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА Дизайн в индустрии моды как объект интеллектуальной собственности ... 83
Е.В. НЕСТЕРОВА Об обязанности заказчика создать подрядчику необходимые условия для выполнения работы по договору строительного подряда ... 90
К.К. САБИРОВ Без права на ошибку: перспективы разрешения спорных вопросов перехода прав на недвижимое имущество в законодательстве Республики Казахстан ... 97
У.Е. КУДИЯРОВА К вопросу о разъяснении принципов добросовестности, разумности, справедливости, содержащихся в Гражданском кодексе Республики Казахстан ... 106
Г.Э. АБДРАСУЛОВА Применение норм гражданского законодательства о нераскрытой информации: вопросы теории и практики ... 111
Б.О. АЛТЫНБАСОВ Правовые и организационные реформы совершенствования органов управления государственных университетов ... 118

Уголовное право и уголовный процес
С.М. РАХМЕТОВ Проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию ... 127
С.С. КАРЖАУБАЕВ Общие вопросы профилактики налоговых уголовных правонарушений ... 135
Д.А. ФИНК Доступ женщин-заявителей и пострадавших от уголовного правонарушения к правосудию как условие компенсации ущерба, причиненного уголовным правонарушением ... 142

Р.Ж. КОЖАХМЕТОВА, А.А. ТЫНЫШБАЕВА Основные факторы, влияющие на проблемы предупреждения суицидов среди несовершеннолетних 149

Международное право и сравнительное правоведение

Ж.О. КУЛЖАБАЕВА Правовой механизм инвестиционной поддержки Республики Казахстан в системе обеспечения экономической безопасности 159

Л.К. КАИРБАЕВА Защита персональных данных в международном и европейском праве 168

Правовой мониторинг

А.К. КАНАТОВ, А.Е. БЕКТЕНОВ, О.С. КАРАХОЖАЕВ Проблемные аспекты эффективности (неэффективности) противодействия коррупции в Казахстане (анализ отраслевого законодательства) 175

Из практики законотворчества на государственном языке

А.А. МЕДИНАЕВА Язык и стиль международных договоров на государственном языке: научный лингвистический анализ 182

А.Р. КУЛЬБАТЫРОВА Актуальные вопросы разработки двуязычного законодательства на основе международного опыта 186

С.К. БАКИРОВ Три принципа ренессанса государственного языка 191

Трибуна молодого ученого

А. АРЫСТАН Правовой режим коммерческой тайны в соглашении по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (ТРИПС) 196

Л.Е.НУРЛУМБАЕВА Приказное производство в уголовном процессе Германии 207

Т.К. МАКЕНОВ Государственное обеспечение конституционных прав и свобод граждан в период карантина 213

А.М. НЕМЕРЕБАЕВА Формы участия граждан в государственном управлении 218

Ж.Б. УМБЕТБАЕВА Атмосферный воздух как объект правовой охраны по экологическому кодексу Республики Казахстан 224

Хроника научной жизни

Информационное сообщение о заседании Ученого совета Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан по итогам 2020 года, г. Нур-Султан, 21 декабря 2020 года 233

Архивные страницы «Вестника»

Е.Н. НУРГАЛИЕВА Вопросы совершенствования трудового законодательства (статья в Вестнике ИЗ РК №1(25)-2012 г. – С. 61-65) 236

Р. АНАРОВА Возвращаясь к научной публикации д.ю.н., профессора Е.Н. Нургалиевой «Вопросы совершенствования трудового законодательства» 241

Персоналии

Поздравление директора Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан с высокой наградой 245

Главному научному сотруднику Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, к.ю.н., доценту А.А. Караеву – 55 лет 246

Библиография

Рецензия на Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан доктора юридических наук, профессора Когамова М.Ч., том 1. Общая часть. 3-е изд., доп. и перераб. – Алматы, «ЖетіЖарғы», 2020. – 751 с. 247

Мудрые мысли 248

№5 (63)
2020

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. – *Honored Personality of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Kiev, Ukraine)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members
Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Aiymbetov M.A. – *Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Dzhangarashev R.M. – *LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B.K. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

The editorial staff
Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel .: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel .: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

R.M. DZHANGARASHEV Analysis of the influence of non-legal factors on court decisions 13

B.K. NURGAZINOV, L.T. ZHANUZAKOVA, A.A. KARAYEV Public services as a form of implementation of state functions, ensuring the rights and legitimate interests of individuals and legal entities 17

B.K. NURGAZINOV Correlation of general constitutional principles of justice with the principles of administrative procedures and administrative proceedings in the Republic of Kazakhstan(problematic issue) 27

D. DOSMYRZA, KH. MANEY Prospects for the development of customs administration in the Republic of Kazakhstan 37

N. SAULEN, G.A. KUANALIYEVA, A.N. OSPANOVA Theoretical analysis of administrative procedures and principles of administrative court proceedings in the Republic of Kazakhstan 45

E.B. ABDRASULOV, K. BAZHAY, A.E. ABDRASULOVA Application of the constitution of the Republic of Kazakhstan: legal, value and functional content 57

A. SALIMGEREY New approaches the human life-extensionin the Republic of Kazakhstan(medical and legal aspects) 68

Civil and Civil Procedure Law

E.A. DYUSENOV, A.K. LYAMBEKOVA Some issues of legal regulation of «green economy» in the Republic of Kazakhstan 76

V. SINELNIKOVA Design in the fashion industry as an object of intellectual property 83

E.V. NESTEROVA The obligation of the customer to create the necessary conditions for the contractor to perform works under contraction project contract 90

K. SABIROV No room for error: perspectives of resolving issues of the transfer of rights to real estate in the legislation of the Republic of Kazakhstan 97

U.E. KUDIYAROVA Explanation of the principles of fairness, intelligence and justice found in the Civil code of the Republic of Kazakhstan 106

G.E. ABDRASSULOVA Application of the standards of civil legislation on non-disclosed information: issues of theory and practice 111

B.O. ALTYNBASSOV Legal and organizational reforms in the improvement of the governance bodies of public universities 118

Criminal law and Criminal procedure

S.M. RAKHMETOV Issues of improving the legislation of the Republic of Kazakhstan on combating domestic and domestic violence 127

S.S. KARZHAUBAYEV General issues of prevention of tax criminal offenses 135

D.A. FINK Access of women applicants and victims of a criminal offense to justice as a condition of compensation for damage caused by a criminal offense 142

R. KOZHAKHMETOVA, A.A. TYNYSHBAYEVA The main factors influencing the problems of suicide prevention among minors 149

CONTENT

International law and Comparative law

Zh. KULZHABAYEVA Legal mechanism of investment support of the Republic of Kazakhstan in the economic security system ... 159

L.K. KAIRBAYEVA Personal data protection in international and european law ... 168

Legal monitoring

A.K. KANATOV, A.E. BEKTENOV, O.S. KARAKHOZHAYEV Problematic aspects of efficiency (inefficiency) of anti-corruption measures in Kazakhstan (analysis of industry legislation) ... 175

From the lawmaking practice in the official language

A.A. MEDINAYEVA The language and style of international treaties in the national language: a scientific linguistic analysis ... 182

A.R. KULBATYROVA Current issues of developing bilingual legislation based on international experience ... 186

S. BAKIR Three principles of the state language renaissance ... 191

Young researchers' tribune

A. ARYSTAN Legal regime of trade secrets in the agreement on trade aspects of intellectual property rights (TRIPS) ... 196

L.E. NURLUMBAYEVA Writ proceeding in the criminal process of Germany ... 207

T.K. MAKENOV State support of constitutional rights and freedoms of citizens during the quarantine period ... 213

A.M. NEMEREBAYEVA Forms of participation of citizens in public administration ... 218

Zh.B. UMBETBAYEVA Atmospheric air as an object of legal protection according to the Environmental code of the Republic of Kazakhstan ... 224

The Chronicle of Scientific Life

Information note on the meeting of the Academic Council of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan on the results of 2020,Nur-Sultan,December 21, 2020 ... 234

The archive pages of the«Bulletin»

E.N. NURGALIYEVA Issues of improving labor legislation(article in the Bulletin of the IL RK No. 1 (25) -2012 - P. 61-65) ... 236

R. ANAROVA Back to the article of the Doctor of Law, Professor E.N. Nurgaliyeva «Issues of improving labor legislation» ... 241

Personalities

Congratulation of the Director of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstanwith a high award ... 245

Chief Researcher of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Candidate of Law, Associate Professor A.A. Karayev is 55 years old ... 246

Bibliography

Review of the Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor M.Ch. Kogamov, Volume 1. General part. 3rd ed., Added and revised - Almaty, «ZhetiZhargy», 2020. - 751 p. ... 247

Wise thoughts ... 248

УДК: 347.211

МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫН ЖЕТІЛДІРУДЕГІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ РЕФОРМАЛАР

Бақыт Өмірханұлы Алтынбасов
*Құқық және әлеуметтік ғылымдар факультетінің докторанты,
Бристоль Университеті, Ұлыбритания, Заң ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор, altynbasov@yandex.ru*

Түйін сөздер: *университеттер, басқару жүйесі, коммерциялық емес акционерлік қоғамдар, мүдделі тараптар, реформа.*

Аннотация. *Ағымдағы жылы Қазақстан Республикасында бірқатар ұлттық және мемлекеттік университеттер шаруашылық құқығындағы мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына көшу үстінде. Қолданыстағы заңнамадағы мұндай жағдай азаматтық құқық ғылымындағы үлкен өзгерістердің бірі болды деп айтуға болады. Құқықтық мәртебесі өзгерген мемлекеттік университеттер ендігі кезде өздерінің басқару органдарын корпоративтік басқару сипатында дамыту үшін директорлар кеңесін, басқарма, ішкі аудит және өзге де органдарын құруда.*

Осы тақырыпқа қатысты халықаралық ғылыми әдебиеттерді зерттеудің нәтижесінде, университеттің басқару моделін дұрыс таңдау оның тиімділігін арттыратынын байқадық. Зерттеу барысында басқару модельдеріне қатысты агенттік, сенімгерлік, корпоративтік және стейкхолдерлік модельдер теориясы қарастырылды. Нәтижесінде, қазақстандық мемлекеттік университеттерде корпоративтік басқару моделін енгізу көзделгеніне қарамастан, тәжірибеде сенімгерлік модельдің белгілері көрініс табатыны анықталды. Осы тұрғыдан қарағанда, реформаға ұшырап жатқан университеттердің басқару модельдерін әлі де ғылыми зерттеу қажет деген ұсыныстар жасалды.

Акционерлік қоғам туралы заңнаманы және жекелеген мемлекеттік университеттердің жарғыларын зерттеудің нәтижесінде, олардың басқару органдарының жауапты позицияларын жоғары білім саласындағы уәкілетті мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғалары атқарып отырғанын көрдік. Байқау және директорлар кеңестерінде төрағалық және мүшелік етуші лауазым иелерінің ақысыз қызмет етуі оларға қосымша міндеттерді біржақты жүктеуді көрсетіп отыр. Бұл жағдай өз кезегінде басқару органдарының тиімді қызмет етуіне кедергі болуы мүмкін деген болжамдар жасалды. Сондай-ақ, дамыған елдердің тәжірибесіне сүйеніп, басқару органдарына өнеркәсіп компаниялары мен бизнес өкілдерін мүшелікке тарту және ортақ басқару моделін енгізу ұсынылды. Осындай себептердің негізінде университеттің басқару органдарын құру және олардың қызмет етуіне қатысты нормативтік базаны әлі де жетілдіру керек деген ұсыныстар жасалды.

ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ РЕФОРМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНОВ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Алтынбасов Бахыт Омирханович
*Докторант Факультета права и социальных наук Бристольского университета,
Великобритания, кандидат юридических наук,
ассоциированный профессор, altynbasov@yandex.ru*

Ключевые слова: *университеты, система управления, некоммерческие акционерные общества, заинтересованные стороны, реформа.*

Аннотация. *В настоящее время идет процесс трансформации ряда национальных и государственных университетов Республики Казахстан из государственных предприятий на праве хозяйственного ведения в некоммерческие акционерные общества. Необходимо отметить, что подобные поправки в действующем законодательстве стали одним из крупных изменений в науке гражданского права. Государственные университеты, чей правовой статус изменился, теперь формируют свои советы директоров, правление, внутренний аудит и другие органы для формирования корпоративной формы управления.*

В результате анализа научной литературы по данной теме мы обнаружили, что правиль-

ный выбор модели управления вузами способствует повышению их эффективности. Модели управления вузов были рассмотрены на основе теории агентства, теории доверительного управления, теории корпоративного управления и теории стейкхолдеров. Несмотря на то, что государственная политика в Казахстане направлена на внедрение корпоративной формы управления, было выявлено присутствие признаков доверительной модели управления. Следовательно, предлагается дальнейшее теоретическое изучение моделей управления государственных университетов.

В результате изучения законодательства об акционерных обществах и уставов отдельных государственных вузов было выявлено, что ответственные должности в органах корпоративного управления государственных университетов занимают должностные лица уполномоченных государственных органов в сфере высшего образования. Тот факт, что председательство и членство в наблюдательных советах и советах директоров являются неоплачиваемой, показывает одностороннее навязывание дополнительных обязанностей. Предполагается, что эта ситуация, в свою очередь, может негативно отразиться на эффективности органов управления. Также, исходя из опыта развитых стран, было рекомендовано привлечь представителей промышленных компаний и бизнеса в органы управления вузов. Следовательно, в целях создания эффективной формы управления университетов предлагается продолжить работу по совершенствованию нормативно-правовой базы.

LEGAL AND ORGANIZATIONAL REFORMS IN THE IMPROVEMENT OF THE GOVERNANCE BODIES OF PUBLIC UNIVERSITIES

Altynbassov Bakhyt Omirkhanovich
Doctoral student of the Faculty of Law and Social Sciences, University of Bristol, UK Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
altynbasov@yandex.ru

Keywords: *universities, governance system, non-profit joint stock companies, stakeholders, reform.*

Abstract. *This year, a number of public universities of the Republic of Kazakhstan are being transformed from state-owned enterprises to non-profit joint-stock companies. It should be noted that such amendments to the current legislation have become one of the major changes in the science of civil law. Public universities, whose legal status has changed, now form their boards of directors, supervisory boards, internal audit and other bodies to form corporate governance.*

Comparative analysis of international research literature on this topic shows that the correct choice of the governance model for universities contributes to their efficiency. Within the framework of this study, governance models were considered based on agency theory, trustee theory, corporate governance theory, and stakeholder theory. As a result of the study, it was revealed that although the government intends to establish the corporate governance model in public universities in Kazakhstan, actual governance model of universities has signs of a trustee governance model. Therefore, further theoretical study of public university governance models is proposed.

As a result of studying the legislation on joint-stock companies and the charters of certain public universities, it was revealed that responsible positions in the corporate governance bodies of public universities are occupied by officials. The fact that chairmanships and memberships on supervisory boards and boards of directors are unpaid shows a unilateral imposition of additional responsibilities. It is assumed that this situation, in turn, may negatively affect the effectiveness of the governing bodies. Also, based on the experience of developed countries, it was recommended to involve representatives of industrial companies and businesses in the governance bodies of universities. Consequently, in order to create an effective form of university governance, it is proposed to continue work to improve the regulatory framework.

Кіріспе

Соңғы он жылда жаһанданудың ықпалымен Қазақстанның жоғары білім жүйесінде және университеттердің басқару органдарын жетілдіруде күрделі реформалар жүргізілуде. Мұндай реформалардың заңды негіздерінің бірі ретінде 2010 жылы 12 наурызда Будапештте Қазақстанның Болон процесінің ресми мүшесі ретінде танылуын айтуға болады. Сол кезден бастап отандық жоғары білім жүйесінде Батыс елдерінің тәжірибесін енгізу қолданыстағы заңнаманың шеңберінде жүзеге асы-

рыла бастады. 2011 жылдың 1 қаңтарынан бастап елімізде жұмыс істеп тұрған 200-ге жуық диссертациялық кеңестер таратылды. Кеңестік дәуірден қалған ғылым докторы мен кандидаты дәрежесі тарихтың қойнауына кетіп, оның орнына бакалавр, магистр және доктор PhD академиялық дәрежелері енгізілді. Мұндай күрделі реформалар ғылыми қауымдастық үшін күтпеген жағдай болып, көп сыни көзқарастар да орын алды. Алайда, уақыт өте келе университеттер мен оқытушы-профессорлық құрам жаңа жүйеге икемделіп, жаңа талаптарға сай жұмыс істеп үйренді.

Жоғары білім саласын басқару жүйесінде Батыстың озық тәжірибесін енгізуге бағытталған мемлекеттің саясаты ерекше құқықтық мәртебеге ие. Әсіресе, ол ұлттық және мемлекеттік университеттердің басқару органдарын реформалаудан көрініс табады. Бүгінгі таңда, мемлекеттік университеттердің басқару органдарында құрылымдық реформалар жүргізу саясаты Қазақстан Республикасының Білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында көзделген. Аталған Бағдарламаның міндеттерінің бірі ретінде «жоғары оқу орындары қызметінің тиімділігі мен жариялылығын арттыру үшін мемлекеттік жоғары оқу орындарында байқау кеңестері мен директорлар кеңестерін жетілдіру жалғастырылады»[1] деп көрсетілген. Яғни, университеттердің басқару моделін жетілдіру мемлекеттің стратегиялық мақсаттары ретінде танылып отыр. Әрине, мұндай бағыттағы саяси концепция оның алдындағы мемлекеттік бағдарламаларда да айтылып, алғашқы қадамдары 90-шы жылдардың соңында басталған болатын. Үкімет пен министрлік тарапынан Бағдарламада көзделген идеяларды жүзеге асыру жоспары жасалып, тиісті нормативтік-құқықтық базасы да дайындалды. Осындай стратегияның төңірегіне 2000-шы жылдары мемлекеттік университеттерді акционерлік қоғам нысанына ауыстыру және сол арқылы жекешелендіру және коммерциялық ұйымға айналдыру процесі басталды. Сол кезден бастап, ҚР Азаматтық кодексі, Акционерлік қоғамдар туралы заң және өзге де қолданыстағы заңнамаға тиісті өзгерістер енгізіліп отырды. Біртіндеп жеке меншікке жартылай немесе толығымен өткен университеттерде директорлар кеңесі және өзге де коммерциялық ұйымдарға тән басқару органдары құрыла бастады. Ал ұлттық және мемлекеттік университеттерде корпоративтік басқару жүйесін енгізу мақсатында 2010 жылдардан бастап қамқоршылық кеңестер енгізілді. Алайда, бұл саясат мақсатына жетпей, тиімсіз деп табылды. Нәтижесінде, 2016 жылдан бастап қамқоршылық кеңестердің орнына байқау кеңестері құрылды және өзге де басқару органдары жұмыс істей бастады. Дегенмен, тәжірибе көрсетіп отырғандай басқару органдарының құрамы мен функциясы жиі өзгеріп, әлі де тиісті деңгейде қызмет етпей отыр. Осындай тұрақсыз реформалардың нәтижесінде, 2019 жылы 11 қазанда ҚР Үкіметінің Қаулысымен 25 ұлттық және мемлекеттік университеттер шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына ауысатын болып, жарғылық капиталы 100 пайыз мемлекеттің меншігінде қалады деп бекітілді[2]. Ұлттық және мемлекеттік университеттердің коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына ауысумен байланысты реформалардың азаматтық құқық ғылымында бұрын соңды болмаған феномен екені ғалымдар тарапынан айтылғаны белгілі. Әлі де, цивилист-ғалымдардың арасында қазақстандық заңнамадағы өзгерістерге теориялық тұрғыдан толыққанды жауап болмай отыр. Осы және басқа да мәселелерді тереңірек түсіну үшін университеттік басқарудың теориялық аспектілеріне тоқталып, мемлекеттің бұл салада ұстанып отырған саясатына талдау жасап, отандық университеттерде жаңа басқару моделін қалыптастырудағы кедергілер және оларды жоюдың жолдарын қарастырамыз.

Теориялық негізі

Австралияның басқару саласындағы белді ғалымы Армстронның пікірінше, басқару дегеніміз «қоғам, ұйымдар және жеке тұлғалардың мүдделерін қанағаттандыру үшін есеп берушілік пен ресурстарды тиімді қолдануды қамтамасыз етуге бағытталған, биліктік өкілеттіктерге ие лауазымды тұлғалардың арасындағы қатынастарды, олардың функцияларын реттейтін ережелердің жиынтығы» [1]. Ұлыбританияда Корпоративтік басқару кодексінің іргетасы болып саналатын The Cadbury Report құжатына сәйкес «корпоративтік басқару дегеніміз ұйымның мүдделі тараптарына тиісті игіліктер мен құндылықтарды арттыру үшін компаниялардың басшылыққа алатын қағидаларының жиынтығы»[3]. Бұл анықтамалардың негізінде

---

[1] Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 202-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы / Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы

[2] Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 октября 2019 года № 752 О некоторых вопросах высших учебных заведений Министерства образования и науки Республики Казахстан / https://online.zakon.kz

[3] The Cadbury Report / http://cadbury.cjbs.archios.info/report

ұтымды басқару университеттің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқаратын және оның мүдделі тараптармен өзара тиімді әріптестік орнатуына ықпал ететін негізгі фактор екенін байқап отырмыз. Сондай-ақ, ғалымдардың пікірінше, ұтымды және өнімді басқару жоғары оқу орындарының тиімді қызмет етуіне ықпал етуші басты фактор ретінде танылады және ол демографиялық, қаржылық және өзге факторларға қарағанда маңыздырақ деп саналады [2]. Ұлыбританияның университеттерінің басқару модельдерін зерттеудің нәтижесінде, Шатток жоғары оқу орындарын мемлекет пен нарықтың талаптарына жауап бере алатындай кәсіби менеджерлер басқару керек деген қорытынды жасайды [3]. Сондай-ақ, ол бірлесіп басқару (shared governance) моделі негізінде басқарылатын, яғни топ менеджерлер мен оқытушы-профессорлық құрамның өкілдерінен тұратын, алқалы әріптестікке негізделген ортақ басқару жүйесі арқылы аса озық университет (the most successful university) жасауға болады деп айтты. Университеттерге ортақ басқару моделін енгізу Еуро Комиссия тарапынан да ұсынылып, Орталық және Шығыс Еуропа елдерінің бірқатарында жоғары оқу орындарында басқару кеңестеріне топ менеджерлер ретінде өнеркәсіп компаниялары мен қоғамның өкілдері тартылған болатын [4]. Университеттің басқару органына сырттан тартылатын мүдделі тараптарды, яғни өнеркәсіптік компаниялары мен бизнес өкілдерін мүше ретінде енгізу өзара тиімді әріптестік орнату, тиімді басқару моделі мен қаржыландыру көздерін әртараптандыруға мүмкіндік береді. Осындай саяси шешімдердің нәтижесінде, бүгінгі таңда, Экономикалық Ынтымақтастық және Даму Ұйымына (ЭЫДҰ) кіретін 34 елдің 25 елінде университеттердің басқару органдарында өнеркәсіп компаниялары мен бизнес өкілдері мүшелікке тартылған [5]. Қорытындылай келе университеттің басқару органының тиімді қызмет етуі оның институционалдық тиімділігін арттыруға ықпал етуші негізгі фактор екенін байқап отырмыз. Сондай-ақ, университеттердің басқару жүйесін жетілдіруде ортақ басқару моделін енгізу бүгінгі таңда тиімді жол ретінде қолданып отырғанын көріп отырмыз.

Талқылау

Қазақстан Республикасының Білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында ұлттық және мемлекеттік университеттердің алдына үлкен міндеттер қойылған. Атап айтқанда, университеттердің автономды және өзін-өзі қаржыландыру жүйесін құру, университеттер мен бизнес компаниялары арасында әріптестік орнату, эндаумент қорлар құру, халықаралық деңгейде танымал ғылыми-зерттеу университеттерін қалыптастыру және т.б. Әрине, мұндай мақсаттарға жету үшін, жоғарыда айтылған ғалымдардың пікіріне сүйенсек, тиімді университеттік басқару жүйесі қажет. Сондай-ақ, басқару моделінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін заман талабына сай құқықтық базасы болуы тиіс. Ал бүгінге дейін жұмыс істеп келген басқару моделі Мемлекеттік бағдарламада қойылған міндеттерді жүзеге асыруға дәрменсіз болды. Міне осындай себептер ұлттық және мемлекеттік университеттердің құқықтық нысанын ауыстыруға және басқару жүйесін реформалауға негіз болып отыр. Жоғарыда атап өткеніміздей, нәтижесінде, 2019 жылы 11 қазанда ҚР Үкіметінің қаулысы шығып, 25 ұлттық және мемлекеттік университеттер коммерциялық акционерлік қоғамдарға ауысып, бүгінгі таңда бизнес компаниялар сияқты корпоративтік басқару жүйесіне көшу үстінде. Реформаны жақтаушылардың пікірінше, Үкіметінің бұл саясаты ұлттық және мемлекеттік университеттердегі қаржылық тапшылықты шешуге және басқарудың жаңа тиімді моделін енгізуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда ҚР Үкіметінің осындай шешімінің негізінде ұлттық және мемлекеттік университеттердің басқару жүйесінде белсенді реформалар жүргізілуде. Хронологиялық тұрғыдан қарасақ, бұл қадам университеттердің басқару органдарын жетілдіруге қатысты уәкілетті органдардың соңғы он жылда ұсынған үшінші моделі екен. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, алғашында қамқоршылық кеңестер құру тапсырылған болатын, 2016 жылы оның орнына байқау кеңестері енгізілді, ал 2020 жылдан бастап директорлар кеңесін құру жүзеге асырылуда. Соңғы басқару моделі ұлттық және мемлекеттік университеттердің шаруашылық құқық нысанындағы мемлекеттік кәсіпорыннан коммерциялық емес акционерлік қоғамға трансформациялануына байланысты көрініс тауып отырған жағдай. Яғни, ҚР «Акционерлік қоғамдар туралы» Заңына сәйкес[4] университеттер акционерлік құқық нысанындағы заңды тұлға болып тіркелген соң корпоративтік басқару моделін енгізу керек. Демек, шаруашылық операцияларын жүргізуде кең өкілеттіктерге ие, азаматтық айналымда еркін қатыса алатын кәсіпкерлікке икемді университетке айналу керек. Жалпы алғанда, бұл нарықтық неолиберализм жағдайында әлемдік тәжірибеде көрініс тауып отырған заңды құбылыс. Мемлекеттік университеттердің нарық занда-

[4] *Закон Республики Казахстан от 13 мая 2003 года № 415-II «Об акционерных обществах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.06.2020 г.)*

рын ескере отырып, өзін өзі қаржыландыруы тиіс деген идеялар Кларктың «кәсіпкерлік университет» (entrepreneurial university) [6] және Шаттоктың «ұтымды университет» (successful university) [3] концепцияларында теориялық тұрғыдан негізделіп, осы саладағы зерттеушілердің арасында кеңінен таралған. Сондықтан да, ҚР Үкіметінің мемлекеттік университеттерді коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға ауыстыруының басты себептерінің бірі болып университеттердің өзін-өзі қаржыландыруына мүмкіндік жасау және тиімді басқару моделін енгізу табылады. Үкіметтің мұндай стратегиясы саяси-экономикалық қажеттіліктерден туындап отырған қадам деп түсінуге болады.

Көріп отырғанымыздай, ұлттық және мемлекеттік университеттердің құқықтық нысанын ауыстыру олардың басқару жүйесінде күрделі реформалар жасауды талап етіп отыр. Яғни, осы уақытқа дейін басқару органы ретінде жұмыс істеп келген байқау кеңестері таратылып, акционерлік қоғамдарға тән корпоративтік басқару моделі енгізілу үстінде. Корпоративтік басқару моделі бойынша университетті бизнес компаниялары тәрізді арнайы дайындалған кәсіби менеджерлер басқаруы тиіс. Корпоративтік басқару моделінде университеттің стратегиялық жоспарлау, бюджетті бекіту, қаржылық және басқару бойынша есеп беру, тәуекелді басқару және ішкі аудит қызметтері ұтымды және тиімді жұмыс істейді деп саналады [7]. Теориялық тұрғыдан қарағанда корпоративтік басқару моделі агенттік теориясына сүйенетінін көреміз. Агенттік теориясы бойынша «адамдар тек өз мүддесіне жұмыс істеп, басқа тараптың мүддесі үшін жұмыс істеуде немқұрайлық білдіреді» деп саналады [8]. Сондықтан да, атқарушы менеджерлер қызмет бабында акционерлердің мүдделеріне сай келетін істерді жасаудан гөрі өздерінің жеке мүдделерін қанағаттандыратын шешім қабылдайды деп есептеледі. Осындай жағдайлардың алдын алу үшін корпоративтік басқару жүйесі ұсынылған. Мұнда басқару органдары, яғни директорлар кеңесі мен өзге де корпоративтік басқару органдары атқарушы менеджерлердің қызметін бақылап, ұйымның шығынын қадағалап, акционерлердің немесе өзге де меншік иелерінің мүддесін қорғайды. Жалпы алғанда, қазақстандық контексте корпоративтік басқару моделі осыға дейінгі байқау кеңестеріне қарағанда тиімді болуы тиіс деген болжам бар. Оны салыстырмалы талдау арқылы қарастырып көрейік.

ҚР Білім және ғылыми министрінің 2019 жылғы 26 желтоқсанда қабылданған «Шаруашылық басқару нысанындағы мемлекеттік кәсіпорындардың байқау кеңестерін құру туралы» бұйрығы[5] барлық ұлттық және мемлекеттік университеттеріндегі байқау кеңестерінің құрамын бекіткен. Осы Бұйрықта бекітілген тізімді талдап қарасақ, келесідей жағдай байқалады: біріншіден, байқау кеңесінің төрағасы немесе төрайымы Премьер-министрдің орынбасарлары, ҚР Білім және ғылым министрі, вице-министрлер, департамент директорлары, директордың орынбасарлары және өзге де орталық мемлекеттік органдарда қызмет етуші лауазымды тұлғалар екенін байқаймыз; екіншіден, байқау кеңесінің мүшелері ретінде сол университеттің ректоры, университет орналасқан қаланың немесе облыстың әкімдерінің орынбасарлары, өңірлік білім басқармасының басшылары, өзге университеттерде орта және жоғары буында қызмет етуші тұлғалар, жекелеген үкіметтік емес ұйымдардың басшылары, құқық қорғау саласының басшылары және т.б. тартылған.

Осы тізімнен көрініп отырғандай, бір адам екі, үш, тіпті бес университеттің байқау кеңесінің төрағасы немесе төрайымы етіп бекітілген. Ол университеттер Қазақстанның оңтүстігінен солтүстігіне дейін орналасқанын және олардың арасы мыңдаған шақырымдар екенін ескерсек, бұл тізімдердегі лауазым иелері университеттерге қанша рет іссапармен бару керек және қандай көлемдегі материалдармен танысу керек деген сұрақтар туындайды. Байқау кеңесі университеттің басты басқару органы және ол жерде университет үшін маңызды мәселелер қаралады. Ал өзінің лауазымындағы атқаратын қызметі өз басынан асып жатқан орталықта отырған лауазым иелері өңірдегі университеттердің жағдайы қандай, олардың дамуына кедергі болып отырған қандай мәселелер бар, қай салаға қаржыны бөлу қажет екенін қайдан білсін. Мұндай басқару моделі тіпті сырт көзбен қараған адам үшін үлкен күмән тудырады. Сондай-ақ, Байқау кеңесі туралы ережеде олардың мүшелігі үшін жалақы немесе сыйақы алуы туралы айтылмаған. Тек қана байқау кеңесінің хатшысы ғана сыйақы алуға құқылы екені көрсетілген. Сонымен қатар, ҚР Мемлекеттік қызмет туралы заңының 13-бабына сәйкес[6], мемлекеттік қызметшілер шығармашылық және педагогикалық қызметтен басқа ақы төленетін қызметпен айналысуға құқығы жоқ. Бұл норма Заңда қатаң түрде қағида ретінде бекітілген.

---

[5] *ҚР Білім және ғылыми министрінің 2019 жылғы 26 желтоқсанда қабылданған «Шаруашылық басқару нысанындағы мемлекеттік кәсіпорындардың байқау кеңестерін құру туралы» бұйрығы / https://www.enu.kz/downloads/may-2020/533-prikaz.pdf*

[6] *Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы Заңы, 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-V ҚРЗ / http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000416*

Яғни, жоғарыдағы тізімде бекітілген мемлекеттік университеттердің байқау кеңестерінің төрағалары немесе төрайымдары және оның мүшелері негізінен мемлекеттік қызметтегі адамдар екенін көріп отырмыз. Кристофердің пікірінше, «университеттің басқару органы мүшелері ақысыз тегін мүшелік етуі олардың өз қызметіне немқұрайлықпен карауына әкеп соғады және ұйымның дамуына пайдалы нәтиже бермейді» [7].

Мұнда бірқатар заңды сұрақтар туындайды. Неге өзінің мемлекеттік деңгейдегі лауазымды функциясы бар тұлғалар сондай маңызды қызметті қосымша ақысыз атқару керек? Байқау кеңесінің төрағасы немесе мүшесі болу соншалықты жеңіл не формальды қызмет па? Орталық органда немесе өңірлік деңгейде жоғары білім саласында қызмет етпейтін лауазымды тұлғалар университеттің бүгінгі таңдағы миссиясы мен мақсат міндеттерін қаншалықты біледі және оны жүзеге асырудың жолдарын түсіне ме? Мұндай сұрақтардың тізімі ұзақ.

Осы және өзге де сұрақтардың жауабын алу үшін, ұлттық және мемлекеттік университеттерде директорлар кеңесі қалай құрылып жатқанына тоқталып кетейік. Әрине, бүгінгі таңға дейін барлық университеттер коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға ауысып, корпоративтік басқару органдарын, соның ішінде директорлар кеңесі мен басқарма құрамын бекітіп, ұйымның жарғысын қайта бекітіп, ішкі аудит және өзге де алқалы органдарын бекіту қажет еді. Алайда, университеттердің ресми сайттарындағы ақпараттардан көріп отырғанымыздай, басым көпшілік университеттер құжаттарға қатысты аталған жұмыстарды әлі де жүзеге асырмаған немесе ресми сайтта жарияламаған.

Дегенмен, өңірдегі жекелеген мемлекеттік университеттер атауларын ауыстырып, «мемлекеттік» деген сөзді атауынан алып тастағанын немесе оның орнына «жергілікті» деп бекіткенін көріп отырмыз. Мысалы, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Торайғыров университеті, Шәкәрім университеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті және т.б. Бұл орайда «мемлекеттік» деген сөздің мемлекеттік меншіктегі университеттің атауынан алып тастау нені білдіреді дегенде, реформаны жасаушылардың әлемдік тәжірибеге сүйенгенін көріп отырмыз. Бұл дамыған елдерде кездесетін орынды құбылыс деуге болады. Мысалы, Калифорния университеті, Оксфорд немесе Кэмбридж университеттері, Бристоль университеті – мемлекеттік университеттер және олардың атауында мемлекеттік деген сөз жоқ.

Көріп отырғанымыздай, жоғарыда аталған университеттер өздерін коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанындағы заңды тұлғалар ретінде жариялап отыр. Әрине, уақыттың тығыздығына байланысты ол университеттер басқару органдарының атауын және тиісті құжаттарын толық ауыстырып үлгермеді. Дегенмен, жекелеген университеттердің ресми сайттарында корпоративтік басқару органдарын, ұйымның жарғысын және өзге де құжаттарын қайта бекіткені туралы ақпараттар бар. Мысал ретінде үш мемлекеттік университеттің басқару жүйесін қарастырдық және ғылыми этиканы сақтау мақсатында олардың атын атамай, А, Б және С деп шартты түрде белгіледік. Бұл жерде ірі ұлттық университеттердің корпоративтік басқару жүйесіне қатысты ақпараттар жоқ. Себебі, олардың ресми сайтында және атауларында әзірге өзгерістер жоқ. Мәселен, А университеті өзінің ресми сайтында өзінің атауының ауысқаны, корпоративтік басқару моделіне сәйкес жарғысының қайта бекітілгені, басқару органдары, яғни директорлар кеңесі, басқарма, ішкі аудит және өзге де органдар туралы толық ақпараттар мен нормативтік базаны жариялаған. Директорлар кеңесінің құрылуы және оның құрамын талдай келе, оның құрамы ескі Байқау кеңесінің құрамынан айырмашылығы жоқ екенін көріп отырмыз. Яғни, директорлар кеңесінің төрағасы вице-министр, мүшелері облыстық деңгейдегі атқарушы билік органында қызмет етуші лауазым иелері. Қоғамның Жарғысына сәйкес, оның жалғыз акционері ҚР Білім және ғылым министрлігі екені және ол коммерциялық ұйымға айналуы мүмкін еместігі бекітілген. Сондай-ақ, Қоғамның сырттан ақша тарту мақсатында акциялар шығару мүмкіндігі бар екені, бірақ акционерлерге дивидендтер төленбейтіні айтылған. Мұнда дивиденд алмайтын ұйымға қандай акционер қаражат салады деген сұрақ туындайды. Сондай-ақ, Жарғыда Директорлар кеңесіне мүшелікке үміткерлер жоғары білім саласында құзыреттілігі бар сол саланы жақсы түсінетін мамандар болу қажеттігі көрсетілген. Мүшелікке үміткерлерге қойылатын мұндай талаптар айқын емес және түрліше талқылауға жол береді. Сондықтан да, жоғары білім саласына қатысы жоқ лауазым иелері мүшелікке сайланған. Ал енді Мемлекеттік бағдарламада бекітілген міндеттердің бірі, яғни университеттер мен өнеркәсіп компаниялары арасындағы әріптестік қалай орнамақшы деген сұрақ туындайды. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, ЭЫДҰ-ға кіретін елдердің басым көпшілігінде университеттердің басқару органдарына өнеркәсіп компаниялары мен бизнес өкілдері тартылу мақсат етіп қойылған [5]. Ал қазақстандық заңнамаға сәйкес ондай

талаптар нақтыланбаған. Басқарма басшысы - Ректордың сайлану жолы да бұрынғы жүйеге ұқсас. Бірінші этапта директорлар кеңесімен сайланып, министрлікке үміткерлердің тізімі жіберіледі. Министрлік Республикалық комиссияның құрамын өзі бекітеді және сол комиссияның шешімінің негізінде министрдің бұйрығымен тағайындалады. Жалпы алғанда, ректор министрлік тарапынан тағайындалады және министрлік жалғыз акционер ретінде кез келген уақытта ректорды қызметінен босатуға құқығы бар.

Екінші Б университетінің директорлар кеңесінің төрағасы ҚР Білім және ғылым министрліктің департамент басшысы, ал мүшелері облыстық деңгейдегі осы министрлікке бағынысты органдар мен ұйымдардың басшысы және өзге де мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғалары. Бұл университеттің корпоративтік басқару органдарын құру және ректорын тағайындау жолы бірінші университеттің ережелеріне ұқсайды. Өңірлік университет болғандықтан, басқару органдарында аса ерекшеліктер жоқ. Үшінші С университетінің директорлар кеңесінің құрамы А және Б университеттерінің корпоративтік басқару органдарына ұқсайды. Ресми сайтындағы мәліметтерге сәйкес университеттің басқару органдарына қатысты құжаттары қалыптасу үстінде екенін байқауға болады. Көп құжаттары әлі сайтқа қойылмаған.

Жалпы алғанда, Үкіметтің Қаулысымен мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емсе акционерлік қоғам нысанына ауысқан ұлттық және мемлекеттік университеттер корпоративтік басқару органдарын құру бойынша ұйымдастырушылық және құқықтық құжаттары әлі де дайындалу үстінде деп қорытуға болады. Сол себепті де құқықтық және ұйымдастырушылық тұрғыдан кемшіліктердің болуы заңды құбылыс. Тіпті, Батыстың жоғары оқу орындары ондаған, жүздеген жылдар бойы қалыптасып келді және әлі де жетілдіруді қажет ететін тұстары бар екенін мойындайды [9].

Дегенмен, осы тақырыптағы теориялық еңбектерге және халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, мемлекеттік университеттерде корпоративтік басқару жүйесін дамытуға қатысты келесідей ұсыныстар жасалынады:

1. Бүгінгі таңда қазақстандық ұлттық және мемлекеттік университеттердегі басқару моделі теориялық тұрғыдан әлі де зерттеуді қажет етеді. Себебі, директорлар кеңесінің құрамы мен қызмет етуі корпоративтік басқару моделіне сәйкес келмейді. Сондай-ақ, қазақстандық мемлекеттік университеттердің директорлар кеңесінің мүшелерін жоғары білім саласының кәсіпқой мамандары мен менеджерлері деп айту қиын. Олардың ешқандай мүліктік немесе қаржылық мүдделері мен қызығушылықтарын оятатын мотивация жоқ. Байқау кеңестері мен директорлар кеңестері заңдылықты сақтап, сыбайлас жемқорлық және өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алуға арналған билік өкілдері тәрізді. Жоғарыда айтып кеткендей, өзінің қызметі үшін сыйақы алмайтын директорлар кеңесінің мүшелері ұйымның өнімді жұмыс істеуіне қызығушылығы болмайды. Сондықтан да, Қазақстандық контексте университетті басқаруда Тракманның сенімгерлік басқару (trustee governance) моделі дәлірек келеді [10]. Сенімгерлік басқару моделі бойынша сенім білдірушінің міндеті университеттің негізгі қорларын сақтау және қолда бар активтерді университеттің қажеттілігі бойынша үнемді үлестіріп отыру. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, дамыған елдерде университеттің басқару органының құрамында өнеркәсіп компаниялары мен бизнес өкілдерін тарту саясаты жүргізілуде және мұндай әріптестіктің өзара тиімді екені белгілі. Қазақстанда университеттер мен өнеркәсіп компаниялары және өзге де мүдделі тараптар арасында өзара әріптестік орнатудың құқықтық механизмдері айқындалмаған. Мемлекеттік бағдарламалар мен негізгі заңдарда мұндай әріптестік орнату туралы айтылған, алайда оның жүзеге асырылу механизмдері пысықталмаған. Заң ғылымында «өзінің жүзеге асырылу механизмі көрсетілмеген заң өлі туылған заңмен тең» деген қағида бар. Француздың ұлы заңгері және философы Шарль Монтескье өзінің «Заңдардың рухы туралы» деген еңбегінде «қандай да бір жақсы заңның өзі орындалмайтын болса, оның пайдасы болмайды» [11] деген екен.

2. Батыс елдеріндегі университеттердің басқару органдарының құрылу тәжірибесін басшылыққа ала отырып, мемлекеттік университеттердің директорлар кеңесінің құрамына өнеркәсіп компаниялары мен бизнес өкілдерін мүше ретінде тарту және олардың қызығушылығын ояту қажет [12]. Мысалы, өнеркәсіп және бизнес компанияларына жергілікті университеттерді қолдағаны үшін салықтық және өзге де жеңілдіктер беру, тегін жер телімдерін үлестіру. Осындай бастамалардың жүзеге асырылуы үшін жергілікті өкілді органдардың әлеуметтік саясатқа қатысты өкілеттіктерін кеңейту орынды деген ой келеді. Бұл мәселеге қатысты жергілікті өкілді органдар туралы заңнамаға бірқатар өзгерістер енгізу қажет етіледі. Мұндай іс-шаралар университеттерде эндаумент қорларын құру мәселесін де шешеді деген болжам бар.

3. Қолданыстағы акционерлік қоғам туралы заңнамада және жаңа құрылған коммерциялық емес акционерлік қоғамдардың жарғыларында «Қоғам акция шығару құқығы бар» деген нормалар бар. Заңды тұрғыдан қарағанда акция шығару және оған ие болу дегеніміз

ұйымға қатысты меншік құқықтарына ие болу дегенді білдіреді. Бұл туралы профессор Карагусов «В свою очередь, ТОО и АО являются негосударственными юридическими лицами, даже если государство участвует в их уставном капитале» деп ой қорытады [13]. Яғни, профессор Карагусовтың пікірінше мемлекеттік кәсіпорын акционерлік қоғам нысанына ауысқан жағдайда оның жалғыз акционері мемлекет екеніне қарамастан ол ұйым жекешелендірілді деп танылады.

Мемлекеттік университеттердің коммерциялық ұйымға айналуына жол берілмейді деген ереже А университетінің Жарғысында көзделген. Алайда, дивидендтер төлемейтін акционерлік қоғамның акциясын алуға қызығушылық білдіретін тұлғаларды табу оңай емес екені белгілі. Қолданыстағы заңнама мен биліктегі саясаттың уақыт өте келе өзгеруі заңды құбылыс екенін ескеретін болсақ, келешекте мемлекеттік университеттер қаржылық тапшылықтың салдарынан сырттан қаржы тартуға мәжбүр болып коммерциялық ұйымға айналу және жекешелендіруге ұшырау қауіпі де бар. Ал бүгінгі жағдайда қолданыстағы заңнамада оның алдын алудың құқықтық кепілдігі бекітілмеген. Сондай-ақ, Қазақстандық контексте 2000-ші жылдардың басында бірқатар мемлекеттік университеттер жабық акционерлік қоғамға айналып, кейіннен ашық акционерлік қоғам ретінде қайта құрылғанын білеміз [14]. Азаматтық заңнамадағы осындай тұрақсыздықтың салдарынан сол университеттер жекешелендіріліп кетті және бүгінге дейін олардың кімнің меншігіне өткені туралы анық ақпараттар жоқ. Сондықтан да, академик Сулейменов және оның әріптестері ұсынған идеялар, яғни «жария құқықтағы заңды тұлға» (legal entity of public law) институтын заңдастыру мемлекеттің меншігін қорғауда сенімді құқықтық құрал деп айтуға болады. Аталған ғалымдардың пікірінше бұл заңды тұлғаның басты ерекшелігі мен жетістігі жеке тұлғаларға және қоғамның мүдделеріне сай келетін қоғамдық игілік ретінде өмір сүруінде, сондай-ақ, Қазақстан халқына тиесілі мемлекеттік мүлікті жекешелендіруге, тәркілеуге және салық салуға жатпауын конституциялық тұрғыда кепіл етуінде [15].

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, Қазақстанның ұлттық және мемлекеттік университеттерінің трансформация үстінде екені анықталды. Осы тұрғыда, мемлекеттік университеттерде корпоративтік басқару нысаны қалыптасуда және тиісті нормативтік базасы жасалып жатқанын көріп отырмыз. Университетті басқару моделін құруда уәкілетті мемлекеттік органдар тарапынан белсенді әрекеттер жасалып жатқаны байқалады. Басқару органдары байқау кеңестері мен директорлар кеңесі түрінде қызмет етіп тұрғанын және олардың құрамында және құрылу жолында аса айырмашылықтар жоқ екенін көріп отырмыз.

Университеттік басқару теориясына және әлемдік тәжірибе сүйене отырып, қазақстандық университеттердің басқару органдарына өнеркәсіп және бизнес компанияларының өкілдерін мүшелікке тарту ұсынылып отыр. Мұндай үрдіс ЭЫДҰ-ға кіретін елдерде кең тараған тәжірибе екенін көрдік. Сондай-ақ, тиімді басқару моделін қалыптастыру үшін оқытушы-профессорлық құрам мен өзге де сырттан тартылатын мүдделі тараптардың қызығушылығын оятып, ортақ басқару моделі арқылы барлық тараптардың мүддесін бір арнаға салу университет үшін маңызды екені көрсетілді.

Коммерциялық емес акционерлік қоғамдардың құқықтық мәртебесін және олардың корпоративтік басқару моделін теориялық тұрғыдан әлі де зерттеуді қажет етеді деген ой қорытылды. Келешекте мемлекеттік меншіктегі университеттердің жекешелендіруін болдырмау үшін, бұл мәселені азаматтық құқық ғылымы тұрғысынан қарастырып, заңды тұлға ретіндегі мәртебесін әлі де ғылыми негіздеу қажеттігі ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Armstrong, A. & Unger, Z. Assessment, evaluation and improvement of university council performance. Evaluation journal of Australasia, 2009. – 9(1): 46-54

2. Whetten, D.A. & Cameron, K.S. Administrative Effectiveness in Higher Education. The Review of Higher Education, 1985, Volume 9, pp. 35-49 Published by Johns Hopkins University Press.

3. Shattock, M. Managing good governance in higher education. Maidenhead: Open University Press, 2006.

4. Gornitzka, Å., Maassen., P. de Boer H. Change in university governance structures in continental Europe. Higher Education Quarterly. 2017. – 71:274-289. https://doi.org/10.1111/hequ.12127

5. University-Industry Collaboration: New Evidence and Policy Options, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/e9c1e648-en

6. Clark, B. Creating entrepreneurial universities: Organizational pathways of transformation. Oxford, England: IAU Press, 1998.

7. Christopher, J. Australian public universities: are they practising a corporate approach to governance? Studies in Higher Education, 2014, Vol. 39, No. 4, 560–573, http://dx.doi.org/10.1080/03075079.2012.709499
8. Daily, C.M., Dalton, D.R. and Canella, A.A. Corporate Governance: Decades of Dialogue and Data, Academy of Management Review, 2003. – 28 (3), 371-382.
9. Амандыкова С.К., Алтынбасов Б.О. Жаһандану жағдайында жоғары оқу орындарын басқарудың модельдері: тарихи-құқықтық аспектілері / Вестник Карагандинского государственного университета им. Е.А. Букетова. Серия Право. №2 (98). 2020. – с. 49-61
10. Trakman, L. Modelling University Governance. Higher Education Quarterly, 0951-5224. 2008. – Volume 62, pp 63-83.
11. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: учебник, Юристъ, 2004.
12. Алтынбасов Б.О. Мемлекеттік университеттердің азаматтық құқықтық мәртебесінің реформасы: теориялық және практикалық мәселелер / Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, 2020, №4 (62), 73-82.
13. Карагусов Ф.С. Правовое заключение по вопросу о возможности преобразования государственного учреждения в товарищество с ограниченной ответственностью. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37410902
14. Huisman, J., Smolentseva, A., Froumin, I. (Eds.). 25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries. Reform and Continuity.2018. Palgrave.
15. Сулейменов М.К., Карагусов Ф.С., Кот А.А., Дуйсенова А.Е., Скрябин С.В. О понятии и правовом статусе юридических лиц публичного права в законодательстве некоторых развитых иностранных государствах и бывших советских республиках // https://www.zakon.kz., 2018.

REFERENCES

1. Armstrong, A. & Unger, Z. Assessment, evaluation and improvement of university council performance. Evaluation journal of Australasia, 2009. – 9(1): 46-54
2. Whetten, D.A. & Cameron, K.S. Administrative Effectiveness in Higher Education. The Review of Higher Education, 1985, Volume 9, pp. 35-49 Published by Johns Hopkins University Press.
3. Shattock, M. Managing good governance in higher education. Maidenhead: Open University Press, 2006.
4. Gornitzka, Å., Maassen., P. de Boer H. Change in university governance structures in continental Europe. Higher Education Quarterly. 2017. – 71:274-289. https://doi.org/10.1111/hequ.12127
5. University-Industry Collaboration: New Evidence and Policy Options, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/e9c1e648-en
6. Clark, B. Creating entrepreneurial universities: Organizational pathways of transformation. Oxford, England: IAU Press, 1998.
7. Christopher, J. Australian public universities: are they practising a corporate approach to governance? Studies in Higher Education, 2014, Vol. 39, No. 4, 560–573, http://dx.doi.org/10.1080/03075079.2012.709499
8. Daily, C.M., Dalton, D.R. and Canella, A.A. Corporate Governance: Decades of Dialogue and Data, Academy of Management Review, 2003. – 28 (3), 371-382.
9. Amandykova S.K., Altynbasov B.O. Zhahandanu zhağdayynda zhoğary ok̦u oryndaryn bask̦arudyң model'derí: tarikhi-k̦ұk̦yk̦tyk̦ aspektílerí / Vestnik Karagandinskogo gosudarstvennogo universiteta im. Ye.A. Buketova. Seriya Pravo. № 2 (98). 2020. – c. 49-61
10. Trakman, L. Modelling University Governance. Higher Education Quarterly, 0951-5224. 2008. – Volume 62, pp 63-83.
11. Matuzov N.I., Mal'ko A.V. Teoriya gosudarstva i prava: uchebnik, Yurist», 2004.
12. Altynbasov B.O. Memlekettik universitetterdíң azamattyk̦ k̦ұk̦yk̦tyk̦ mərtebesíníң reformasy: teoriyalyk̦ zhəne praktikalyk̦ məseleler / Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovo y Respubliki Kazakhstan, 2020, №4 (62), 73-82
13. Karagusov F.S. Pravovoye zaklyucheniye po vozmozhnosti preobrazovaniya gosudarstvennogo uchrezhdeniya v tovarishchestvo s ogranichennoy otvetstvennost'yu. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37410902
14. Huisman, J., Smolentseva, A., Froumin, I. (Eds.). 25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries. Reform and Continuity.2018. Palgrave.
15. Suleymenov M.K., Karagusov F.S., Kot A.A., Duysenova A.Ye., Skryabin S.V. O ponyatii i pravovom statuse yuridicheskikh lits publichnogo prava v zakonodatel'stve nekotorykh razvitykh inostrannykh gosudarstvakh i byvshikh sovetskikh respublikakh // https://www.zakon.kz, 2018.